

УДК 37.013.31
DOI: 10.24144/2524-0609.2021.49.38-41

Гніда Тетяна Борисівна
кандидат педагогічних наук
старший науковий співробітник лабораторії прикладної психології освіти
Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи
Національна академія педагогічних наук України, м. Харків, Україна
tatjanagnedaja@gmail.com
http://orcid.org/0000-0002-1046-009X

ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ З ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Анотація. Пандемія COVID-19 внесла зміни до діяльності соціальних педагогів закладів освіти. Актуалізувалась потреба у пошуку нових форм роботи для вдосконалення педагогічної майстерності, укріплення стресостійкості, організації та надання емоційної та соціальної підтримки всім учасникам освітнього процесу. За таких умов зростають вимоги і до якості курсів підвищення кваліфікації соціальних педагогів, їх наукової основи та практичної значущості. Метою статті є презентація навчальної програми курсів підвищення кваліфікації з подолання наслідків пандемії COVID-19 у діяльності соціальних педагогів закладів освіти. Зазначена програма складена на основі дослідження актуальних психолого-педагогічних проблем та запитів працівників психологічної служби системи освіти України, для чого були використані наступні методи: огляд наукових публікацій та інформаційних джерел з теми дослідження, онлайн опитування працівників психологічної служби системи освіти України, дистанційне проведення фокусованих групових інтерв'ю із соціальними педагогами та практичними психологами восьми областей України щодо виявлення проблематики пов'язаної з наслідками пандемії COVID-19. У статті подаються результати наукового дослідження із розробки навчальної програми, що складається з організаційного, науково-теоретичного та практичного модулів. Програма проходить експериментальну апробацію і буде рекомендована для використання у діяльності закладів післядипломної педагогічної освіти.

Ключові слова: курси підвищення кваліфікації; навчальна програма; наукове дослідження; соціальні педагоги.

Вступ. Підвищення кваліфікації практикуючих соціальних педагогів є одним із засобів розвитку загальних та професійних компетентностей фахівців закладів освіти, підготовка їх до здійснення соціально-педагогічного патронату, соціальної допомоги та соціальної підтримки учасників освітнього процесу. За нових умов і викликів пандемії COVID-19 змінилися вимоги до діяльності працівників психологічної служби, зокрема до соціальних педагогів, актуалізувалась потреба у пошуку нових форм роботи, які б дали можливість їм вдосконалювати свою педагогічну майстерність, укріплювати стресостійкість, організувати на надавати емоційну та соціальну підтримку всім учасникам освітнього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Свідоцтво/сертифікат про підвищення кваліфікації державного зразка видають державні заклади вищої та післядипломної педагогічної освіти. Проте вони більше не є монополістами в даному питанні. Товариства з обмеженою відповідальністю, громадські організації та інші пропонують відповідні курси педагогічним працівникам, що є запорукою конкурентоспроможності таких курсів та передбачає педагогічну автономію соціальних педагогів. В таких конкурентних умовах якість курсів підвищення кваліфікації має бути високою та спиратися на наукові дослідження і новітні розробки, особливо за часів пандемії COVID-19.

Соціально-психологічні наслідки пандемії COVID-19 та шляхи їх подолання у своїх працях досліджували В.Л. Зликов, О.М. Ігнатів, С.О. Луконська, Т.М. Луценко, О.В. Мельник, В.В. Рибалка, В.Г. Панок, Н.В. Павлик, Е.О. Помиткін, Н.А. Шептак. На думку В.Г. Панка основними завданнями роботи працівників психологічної служби є: зменшення психоемоційного напруження; підвищення стресостійкості (резильності); профілактика дискримінації і стигматизації інфікованих; формування

позитивної життєвої перспективи [4, с.2]. В.В. Рибалка наголошує, що пандемія COVID-19 небезпечна для психічного здоров'я людей через психоемоційну дестабілізацію особистості. В результаті цілеспрямованого одночасного багатоканального інформаційного впливу настає психічне перевантаження, яке виявляється у фоновому стані підвищеної тривожності, відчутті страху й паніки тощо [5, с.43].

Метою статті є презентація навчальної програми підвищення кваліфікації соціальних педагогів щодо соціально-педагогічного патронату у часи пандемії. Навчальна програма дистанційних курсів підвищення кваліфікації соціальних педагогів розробляється фахівцями Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи НАПН України в межах проєкту «Подолання наслідків пандемії COVID-19 у діяльності психологічної служби системи освіти» за грантової підтримки Національного фонду досліджень України.

Методи дослідження: огляд зарубіжних і вітчизняних наукових публікацій, методичних та інформаційних джерел з теми дослідження, онлайн опитування працівників психологічної служби системи освіти України, дистанційне проведення фокусованих групових інтерв'ю із соціальними педагогами та практичними психологами восьми областей України щодо виявлення проблематики пов'язаної з наслідками пандемії COVID-19

Виклад основного матеріалу. Підготовка соціальних педагогів до роботи у часи та після пандемії COVID-19 ускладнюється відсутністю досліджень, які допомогли б фахівцям надавати якісні освітні послуги в умовах дистанційного навчання. Команда фахівців Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи НАПН України з жовтня 2020 року по грудень 2021 року проводить наукове дослідження «Подолання наслідків пандемії COVID-19 у діяльності психологічної

служби системи освіти», державний реєстраційний номер 0120U104875. В рамках дослідження розробляється та проходить апробацію навчальна програма підвищення кваліфікації соціальних педагогів «Подолання наслідків пандемії COVID-19 в закладі освіти».

На основі теоретичного аналізу та емпіричного вивчення проблеми на першому етапі дослідження було проаналізовано психолого-педагогічну літературу, що стосується впливу пандемії COVID-19 на психічне здоров'я людей, проведено огляд науково-методичної, методичної літератури, медіа та Інтернет-джерел [1; 7; 8] щодо досвіду організації психологічної допомоги в умовах пандемії COVID-19 в Україні і світі, виконано реферативний огляд досліджень вітчизняних авторів з теми дослідження [2]. Також було проаналізовано офіційні документи та матеріали групові, колективної та масової комунікації з теми дослідження. Протягом листопада 2020 року було дистанційно опитано педагогічних працівників з різних областей України з метою визначення актуальних психологічних проблем, що виникли у учасників освітнього процесу внаслідок пандемії. Вибрка складала 3209 осіб. В той же період були проведені фокусовані групові інтерв'ю з педагогічними працівниками Вінницької, Миколаївської, Харківської, Чернівецької та Сумської областей щодо виявлення проблематики пов'язаної з наслідками пандемії COVID-19. Узагальнення та аналіз отриманої інформації дозволили визначити найбільш важливі напрями психосоціальної допомоги постраждалим внаслідок пандемії COVID-19 в умовах закладу освіти. Додатково була розроблена система засобів (методик, технік і технологій) подолання наслідків пандемії COVID-19 у діяльності працівників психологічної служби системи освіти та проведені вебінари, з працівниками психологічної служби Вінницької, Миколаївської, Харківської, Чернівецької та Сумської областей, з метою обговорення розробленої системи засобів [3, с.11–14].

Підготовчо-організаційний та описовий етап виконання проекту передбачає розробку навчальної програми дистанційних курсів підвищення кваліфікації соціальних педагогів з організаційно-методичного забезпечення психосоціальної допомоги постраждалим внаслідок пандемії COVID-19.

Дослідно-експериментальний та узагальнюючий етап визначає експериментальну апробацію та підготовку до видання навчальних програм дистанційних курсів підвищення кваліфікації соціальних педагогів з організаційно-методичного забезпечення психосоціальної допомоги постраждалим внаслідок пандемії COVID-19 та публікацію методичного посібника з матеріалами до програми.

Розробка навчальної програми дистанційних курсів підвищення кваліфікації соціальних педагогів враховувала данні першого етапу наукового дослідження, а саме визначені соціально-психологічні проблеми учасників освітнього процесу та фахівців психологічної служби у зв'язку з пандемією, що впливають на якість освітнього процесу.

Загальні положення програми описують законодавчі документи, відповідно до яких розроблено програму. Документами регламентують, що кожен педагогічний працівник зобов'язаний щороку підвищувати свою кваліфікацію, а загальна кількість академічних годин для підвищення кваліфікації педагогічного працівника протягом п'яти років не може бути меншою за 150 годин. Педагогічна автономія надає можливість кожному педагогічному працівнику спланувати підвищення кваліфікації протягом 5-ти

років та обрати освітні програми, вид і форми навчання та суб'єкта підвищення кваліфікації самостійно.

Актуальність програми обумовлена новими викликами та змінами вимог до діяльності працівників психологічної служби, зокрема до соціальних педагогів. За часів пандемії COVID-19 актуалізувалась потреба у пошуку нових форм роботи, які б дали можливість їм вдосконалювати свою педагогічну майстерність, укріплювати стресостійкість, організувати та надавати емоційну та соціальну підтримку всім учасникам освітнього процесу. Запропонована програма підвищення кваліфікації соціальних педагогів закладів освіти спрямована на вдосконалення раніше набутих компетентностей у межах професійної діяльності, адаптацію наявних та набутих системи нових цілісних знань та професійної практики розв'язання комплексних проблем в галузі соціальної роботи, соціальної підтримки сімей/осіб у складних життєвих обставинах в умовах пандемії COVID-19 [6].

Необхідною умовою проведення курсів є не лише забезпечення слухачів інтернетом та технікою, а й готовність викладача обирати різні організаційні моделі та стратегії викладання, відповідно до можливостей, потреб і викликів (збільшувати чи зменшувати офлайн- або онлайн-компоненти, розширювати самостійну роботу слухачів).

Завданнями програми є: 1. Ознайомлення слухачів з методологічними і психолого-педагогічними основами соціально-педагогічного патронату учасників освітнього процесу в умовах пандемії. 2. Удосконалення здатності слухачів здійснювати самоаналіз та самооцінку власного досвіду роботи з питань налагодження ефективної комунікації під час соціальної ізоляції, організації нових форм соціальної взаємодії в закладі освіти. 3. Підвищення рівня володіння технологіями впровадження ненасильницького спілкування, медіації, розвитку в учасників освітнього процесу навичок критичного мислення. 4. Розвиток громадянської, емоційно-етичної, соціальної компетентностей слухачів курсів. 5. Розвиток здатності створювати та підтримувати безпечне та інклюзивне освітнє середовище, вільне від будь-яких проявів насильства у закладі освіти в умовах карантину. 6. Підвищення рівня володіння інтерактивними методами, засобами електронної комунікації та цифровими технологіями в просвітницько-профілактичній роботі соціального педагога. 7. Розвиток здатності в умовах карантину забезпечувати додаткову підтримку дітям з особливими освітніми потребами та дітям, що постраждали від насильства, з дотриманням вимог до захисту персональних даних та засад кібербезпеки.

У результаті успішного проходження курсів підвищення кваліфікації слухачі мають набути та поглибити ключові та професійні компетентності. До ключових компетентностей соціального педагога відносимо наступні: громадянська, етична, інформаційна, соціальна, особиста і навчальна, цифрова.

Очікувані результати навчання за програмою. Знання щодо:

- останніх досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених щодо соціальних, педагогічних і психологічних проблем пов'язаних з пандемією та вакцинацією;
- нормативно-правової бази роботи закладів освіти в період пандемії COVID-19; соціально-правового захисту учасників освітнього процесу в умовах пандемії; достовірних джерел інформації з питань, пов'язаних з пандемією COVID-19, механізмів розпізнавання та протистояння інформаційним впливам;
- основних проблем учасників освітнього процесу, пов'язаних з карантинними обмеженнями та

дистанційним та змішаним навчанням.

Вміння та навички:

– надавати допомогу учасникам освітнього процесу в організації спілкування, взаємодії в умовах соціальної ізоляції; проводити роботу зі створення безпечно освітнього середовища у закладі освіти, профілактики конфліктів, запобігання та протидії булінгу та проявам насильства стосовно учасників освітнього процесу в умовах дистанційного та змішаного навчання;

– надавати допомогу здобувачам освіти у вирішенні питань доступу до соціальних, медичних та правоохоронних послуг на рівні закладу освіти та громади; організувати волонтерську діяльність здобувачів освіти, соціальну допомогу і соціальну підтримку за моделлю «рівний-рівному»; здійснювати соціально-педагогічний патронат вразливих груп населення в умовах пандемії COVID – 19; надавати допомогу учасникам освітнього процесу у реадaptaції та ресоціалізації після дистанційного навчання; володіти сучасними технологіями онлайн консультування та просвіти в умовах пандемії, використовувати у роботі технічні можливості сучасних цифрових ресурсів, платформ та форми методичної роботи соціального педагога в онлайн форматі.

Настанови щодо:

– необхідності створення та підтримки безпечного та інклюзивного освітнього середовища, вільного від будь-яких проявів насильства у закладі освіти в умовах пандемії; важливої ролі партнерської взаємодії між закладом освіти і сім'ями учнів, як однієї з необхідних організаційно-педагогічних умов ефективної соціально-педагогічної допомоги учасникам освітнього процесу в умовах пандемії;

– необхідності включення в індивідуальну програму професійного розвитку соціального педагога навчання технологіям соціально-педагогічного патронату, соціальної допомоги та соціальної підтримки учасників освітнього процесу в умовах пандемії COVID – 19.

Зміст навчальної програми:

Змістовий модуль 1. Організаційний модуль спрямований на знайомство слухачів курсів та налаштування на навчальну діяльність.

Змістовий модуль 2. Науково-теоретичний модуль спрямований на висвітлення загальних питань

пандемії COVID-19 складається з наукової, нормативно-правової та інформаційної частин. Вивчення тем завершується питаннями для самоперевірки та тестовими питаннями для самоконтролю.

Змістовий модуль 3. Практичний модуль орієнтований на вивчення професійних питань, що пов'язані із наслідками пандемії COVID-19. Вивчення тем супроводжується практичним відпрацюванням методик, технік та технологій профілактичної, консультативної та проєктної діяльності соціального педагога. Темі модулю завершується питаннями для самоперевірки та самоконтролю.

Форми реалізації програми. Програма розрахована на дистанційну форму підвищення кваліфікації з можливістю проведення онлайн і офлайн занять в синхронному та асинхронному режимі. За умови проведення онлайн формату занять пропонуємо формувати групи кількістю слухачів до 35 осіб.

Застосування конкретних інформаційно-комунікаційних систем (платформ), комунікаційних онлайн сервісів та інструментів, за допомогою яких організується освітній процес під час дистанційного навчання, залежить від технічних можливостей закладу освіти і компетентності викладача.

Розроблена навчальна програма дистанційних курсів підвищення кваліфікації соціальних педагогів з організаційно-методичного забезпечення психосоціальної допомоги постраждалим внаслідок пандемії COVID-19 проходить експериментальну апробацію в науково-методичних установах та закладах вищої та післядипломної освіти та серед майбутніх слухачів курсів – соціальних педагогів закладів загальної середньої освіти.

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні **висновки**, що підвищення якості надання соціально-педагогічної допомоги всім учасникам освітнього процесу у подоланні соціально-психологічних наслідків пандемії COVID-19 та покращання рівня професіоналізму працівників психологічної служби системи освіти можливе за якісної наукової підготовки та розробки навчальної програми курсів підвищення кваліфікації соціальних педагогів закладів освіти. **Додаткового дослідження** потребують організаційно-методичні особливості впровадження навчальної програми в дистанційному та змішаному форматі роботи курсів підвищення кваліфікації.

Список використаної літератури

1. Відповіді на поширені запитання щодо організації освітнього процесу в умовах карантинних обмежень. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/vidpovidi-na-poshireni-zapitannya-shodo-organizaciyi-osvitnogo-procesu-v-umovah-karantinnih-obmezhen> (дата звернення: 27.06.2021)
2. Досвід переживання пандемії COVID-19: дистанційні психологічні дослідження, дистанційна психологічна підтримка: матеріали онлайн-семінарів 23 квітня 2020 року «Досвід карантину: дистанційна психологічна допомога і підтримка» та 15 травня 2020 року «Дистанційні психологічні дослідження в умовах пандемії COVID-19 і карантину» / [за наук. ред. М.М. Слюсаревського, Л.А. Найдюнової, О.Л. Вознесенської]. [електронне видання], 2020. 121 с. URL: <http://ispp.org.ua/2020/08/07/dosvid-perezhyvannya> (дата звернення: 20.06.2021)
3. Науковий звіт про проміжні результати реалізації проєкту № 2020.01/0114 за договором від 23.10.2020 № 45/01.2020 «Подолання наслідків пандемії COVID-19 у діяльності психологічної служби системи освіти» (проміжний). С.11-14, 123-128. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/725666> (дата звернення: 04.04.2021 р.)
4. Панок В.Г., Марухіна І.В., Романовська Д.Д. Психологічний супровід освіти в умовах пандемії. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2020. №2 (2). URL: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-12-2> (дата звернення: 17.09.2021)
5. Психологія і педагогіка у протидії пандемії COVID-19: *Інтернет-посібник* / за наук. ред. В.Г.Кременя; [координатор інтернет-посібника В.В. Рибалка; колектив авторів]. Київ: ТОВ «Юрка Любченка», 2020. 243 с.
6. Розбудова стійких освітніх систем після пандемії COVID-19: міркування для директивних органів у галузі освіти на національному, місцевому та шкільному рівнях. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/8006/file/%20ECAR%20CONSIDERATIONS%20FOR%20EDUCATION%20PROVISION-%20v2.5_Ukr.pdf (дата звернення: 20.09.2021)
7. Офіційний сайт Всесвітньої організації охорони здоров'я. Health topics/Coronavirus. URL: https://www.who.int/health-topics/coronavirus#tab=tab_1. (дата звернення: 15.03.2020)
8. Офіційний сайт міністерства охорони здоров'я України. Актуально про COVID-19. URL: <https://moz.gov.ua/koronavirus-2019-ncov>. (дата звернення: 25.03.2021)

References

1. *Vidpovidi na poshyreni zapytannya shchodo orhanizatsiyi osvitynoho protsesu v umovakh karantynnykh obmezhen'. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy* [Answers to common questions about the organization of the educational process in conditions of quarantine restrictions. Ministry of Education and Science of Ukraine]. <https://mon.gov.ua/en/osvita/zagalna-serednya-osvita/vidpovidi-na-poshyreni-zapytannya-shodo-organizatsiyi-osvitnogo-procesu-v-umovakh-karantynnih-obmezhen> [in Ukrainian].
2. Slyusarevsky, M.M., Naidenova, L.A., & Voznesenska, O.L. (Rds.). (2020). Dosvid perezhivannya pandemiyi COVID-19: dystantsiyi psykholohichni doslidzhennya, dystantsiyi psykholohichna pidtrymka [Experience of experiencing the COVID-19 pandemic]. *Materialy onlayn-seminariv 23 kvitnya 2020 roku «Dosvid karantynu: dystantsiyi psykholohichna dopomoha i pidtrymka» ta 15 travnya 2020 roku «Dystantsiyi psykholohichni doslidzhennya v umovakh pandemiyi COVID-19 i karantynu»*. <http://ispp.org.ua/2020/08/07/dosvid-perezhivannya> [in Ukrainian].
3. *Naukovyy zvit pro promizhni rezul'taty realizatsiyi proyektu № 2020.01/0114 za dohovorom vid 23.10.2020 № 45/01.2020 «Podolannya naslidkiv pandemiyi COVID-19 u diyal'nosti psykholohichnoyi sluzhby systemy osvity» (promizhnyy)* [Scientific report on the interim results of the project № 2020.01 / 0114 under the agreement dated 23.10.2020 № 45 / 01.2020 «Overcoming the consequences of the COVID-19 pandemic in the activities of the psychological service of the education system» (interim)]. <http://lib.iitta.gov.ua/725666> [in Ukrainian].
4. Panok, V.G, Marukhina, I.V, & Romanovska, D.D. (2020). Psykholohichnyy suprovid osvity v umovakh pandemiyi [Psychological support of education in a pandemic]. *Bulletin of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*, 2 (2). <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-12-2> [in Ukrainian].
5. Kremeny, V.G. (2020). *Psykholohiya i pedahohika u protydyi pandemiyi COVID-19* [Psychology and pedagogy in counteracting the pandemic COVID-19]. Yurka Lyubchenko LLC. [in Ukrainian].
6. *Rozbudova stiykikh osvitnikh system pislya pandemiyi COVID-19: mirkuvannya dlya dyrektyvnykh orhaniv u haluzi osvity na natsional'nomu, mistsevomu ta shkil'nomu rivnyakh* [Building sustainable education systems after the COVID-19 pandemic: considerations for education policymakers at the national, local and school levels]. https://www.unicef.org/ukraine/media/8006/file/%20ECAR%20CONSIDERATIONS%20FOR%20EDUCATION%20PROVISION-%20v2.5_Ukr.pdf [in Ukrainian].
7. *Ofitsiynyy sayt Vsesvitn'oyi orhanizatsiyi okhorony zdorov'ya Ukrainy. Health topics / Coronavirus* [Official site of the World Health Organization. Health topics / Coronavirus]. https://www.who.int/health-topics/coronavirus#tab=tab_1. [in Ukrainian].
8. *Ofitsiynyy sayt ministerstva okhorony zdorov'ya Ukrainy. Aktual'no pro COVID-19* [Official site of the Ministry of Health of Ukraine. On COVID-19]. <https://moz.gov.ua/koronavirus-2019-ncov>. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15.10.2021 р.

Стаття прийнята до друку 20.10.2021 р.

Hnida Tetiana

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D.

Senior Researcher at the Laboratory of Applied Educational Psychology
Ukrainian Scientific and Methodological Center for Practical Psychology and Social Work
National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kharkiv, Ukraine

IMPROVING THE QUALIFICATION OF SOCIAL TEACHERS TO OVERCOME THE CONSEQUENCES OF THE COVID-19 PANDEMIC

Abstract. The COVID-19 pandemic has changed the activities of social pedagogues in schools. The importance to find new forms of work to improve pedagogical skills, strengthen stress resilience, organize and provide emotional and social support to all participants in the educational process. Under such conditions, the requirements for the quality of advanced training courses for social educators, their scientific basis and practical significance increase. The purpose of the article is to present the curriculum of advanced training courses to overcome the consequences of the COVID-19 pandemic in the activities of social educators of educational institutions. This program is based on a study of current psychological and pedagogical problems and inquiries of employees of the psychological service of the education system of Ukraine, for which the following methods were used: review of scientific publications and information sources on the research topic, online survey of employees of the psychological service of the education system of Ukraine. interviews with social educators and practical psychologists of eight regions of Ukraine to identify issues related to the consequences of the COVID-19 pandemic. The article presents the results of scientific research on the development of the curriculum, which consists of organizational, scientific-theoretical and practical modules. The program is undergoing experimental testing and will be recommended for use in the activities of postgraduate pedagogical education. A necessary precondition for the courses implementation is not only the provision of students with the Internet and hardware, but also the teacher's willingness to choose different organizational models and teaching strategies, according to opportunities, needs and challenges (increase or decrease offline or online components, expand independent work of students). Organizational and methodological features of the implementation of the curriculum by distance and mixed format of advanced training courses is the perspective for the further research.

Key words: training courses; curriculum; scientific research; social educators.